אח מיוחד

מערך שיעור בנושא:
משפחה מיוחדת
מותאם לכיתה ו'

מאת חגית אהרוני
צמרת הו"ל, 2016

על הספר

דותן הוא ילד מיוחד, חריג, הוא 'אח מיוחד'. האם יש לו תסמונת דאון? פגיעה מוחית? אוטיזם? אספרגר? הספר אינו מציין את הלקות המדויקת של דותן. לדותן התנהגויות מוזרות, הוא אוכל בכלים מסוימים ובצורה מסוימת, שר לעצמו וקורא קריאות משונות. הבולטת בהתנהגויותיו היא נפנוף תמידי בידיים. אחיו של דותן הוא הילד המספר את הסיפור. הוא אוהב את אחיו, אך אינו מבין את התנהגותו חסרת הפשר, ולעתים מתבייש בה. לאחר שהחברים בשכונה צוחקים על דותן ולועגים לו, אוזר הילד אומץ ומשוחח עם אימו על רגשותיו בנוגע לדותן. האם מנחמת את בנה, מסבירה לו את פשר התנהגותם של הילדים. שניהם נמלאים תקווה שההתנהגות תחלוף, אך הם חדורי נחישות כי גם אם מוזרותו של דותן תימשך הם יאהבו את דותן ויקבלו אותו כמו שהוא.

הנחיה ומושגים למורים

בספר **"אח מיוחד"** מייצגת האם את הדמות הקשובה והאמפתית. המחצית השנייה של הספר עוסקת בשיחה שבין הילד לאימו. בשיחה זו מגשימה האם את עקרונותיה של השיחה האמפתית.
שיחה אמפתית כוללת את החלקים הבאים:

שיקוף -
מונח השיקוף בעולם התקשורת, מבטא יכולת חשובה המתייחסת למיומנויות תקשורת בינאישיות טובות ואפקטיביות. שיקוף הוא היכולת של אדם להקשיב לדברים שהצד השני אמר בשיחה ולחזור עליהם, כך שיהיה ברור שהם הובנו והוטמעו.
שיקוף מילולי כולל את החֲזרה על דברי המשוחח, את הדהוד הדברים.
השיקוף מסייע לו להבהיר לעצמו ולגלות מחדש את רגשותיו.
האם משקפת את הילד. הילד אומר: *"זאת אומרת שהידיים שלו מדברות במקום הפה?"*
והאם חוזרת כמעט במדויק על דברי בנה: *"לפעמים הידיים שלו לא מצליחות להתאפק ומתערבות בשיחה"*. (עמ' 17).

שאלות הבהרה אמפתיות -
כדי לגרום אחד לשני לתחושה של הקשבה המאזין מציג שאלות הבהרה ענייניות תוך כדי הקשבה, זאת במטרה לחדד את הבנתו, להבין טוב יותר את הדברים ולהוכיח על התעניינות כנה בדברי הזולת. שאלות אלו מגלות אמפתיה ומציעות לזולת להביע את דעתו מתוך קבלה והכלה.
האם שואלת את בנה שאלות אמפתיות המבהירות לו שהיא קשובה: *"ומה דותן עושה כשהילדים אומרים לו ככה?"* (עמ' 18), *"דותן לא פוגע בהם, נכון?"* (עמ' 19).

ניסוח מחדש -
מאזין טוב מצליח לנסח מחדש את הדברים. הוא מארגן מחדש, מסכם או נותן דוגמה למה ששמע. המאזין שואף לשמור על משמעות מרוכזת ומדויקת של הרעיונות ששמע, גם כאשר הוא משתמש במילים ובמשפטים שונים מאלה שלו. מאזין טוב הוא כזה המכיר בתחושות ובמצבים רגשיים לצד הכרה בקוגניציה.
האם מנסחת מחדש את דבריו של הבן ומגדירה את הבעיה במילים פשוטות: *"לפעמים כשדותני לא מצליח להגיד את מה שהוא מרגיש במילים, יוצאים לו נפנופים"*. (עמ' 16).
יכולתה של האם להבין את נבכי המחשבה של בנה היא גבוהה כל כך עד שהיא מצליחה 'לנבא' את מחשבותיו: *"אמא כאילו ידעה מה אני חושב כי היא אמרה..."* (עמ' 22).

הומור -
ההומור יעיל להפחתת מתח ולחץ וליצירת אווירה נינוחה וחיובית. השימוש בהומור נתפס גם כתורם ליחסי קרבה חיוביים בין מבוגר לילד וילד רואה בהומור של המבוגר ביטוי לכבוד ולהערכה.
בסוף השיחה הנתפסת כרצינית משוחחים האם והילד בחרוזים משעשעים ובהומור: *"אולי הם רוצים להרגיש רוח?" שאלתי בצחוק, "אולי הם מדמיינים שהם כותבים על לוח?"* ענתה אמא בחיוך (עמ' 21).

חזון משותף -
חזון הוא תמונה שאדם רואה בחלומו, בדמיונו או בעיני רוחו. תיאור של דברים בעתיד בהתאם לשאיפה, משאת נפש. חזון משותף מדביק את ה'חוזים' בהתלהבות וברצון להגשים את החזון.
לאם ולבן חזון משותף - *גם אם דותן ימשיך בהתנהגותו - הם יקבלו אותו כמו שהוא* (עמ' 22), *ואולי בזכות כך כל הילדים בשכונה יקבלו אותו ועימו את כל הילדים השונים בעולם - כמות שהם.*

תוכן לשיעור והפעלה בכיתה

תוכן השיעור

הסיפור מתאר בחדות את עוגמת הנפש הנגרמת דווקא לאחיו של הנפגע ולא לילד עם המוגבלות שפגעו בו. אפשר ורצוי לשתף את הילדים בחוזקות שאמא של דותן מעניקה לאח "המיוחד" של הילד המיוחד, מתוך השיח המפרה בין האמא לאח המתרחש בין דפי הספר (עליו הרחבנו בדפי המושגים למורים), ולהקנות לילדים מיומנויות תמיכה ואמפתיה למתמודדים עם בן משפחה החי עם לקויות חריגות.

הפעלה מפגיעה

מנקים את הלב

"שני ילדים שעמדו לידינו התחילו לצחוק ולנפנף בידיים כמו דותן. דותן הסתכל עליהם וחייך חיוך גדול, אבל הם הוציאו לו לשון וברחו".

דותן חווה חוויית לעג קשה: צחוק, חיקוי, חריצת לשון ובריחה.

המורה בוחר בשני ילדים בכיתה - ילד אחד הוא ילד אמיץ המוכן לשתף את חבריו באירוע שבו הוא היה **הפוגע**, והוא מצטער על כך. (אפשר גם לבחור בילד שייצג את ה'ילד הפוגע', מבלי שעשה זאת בפועל).

ילד שני הוא ילד שחווה פגיעה (באירוע אחר מזה של הילד הראשון, כמובן).

כל אחד מן הילדים מתאר את האירוע שבו הוא פגע או נפגע.

המורה מצייר לב גדול על הלוח.

כאשר הילד הנפגע מתאר את חוויותיו המורה משקף אותו וכותב באמצעות לורד לוח שחור מחיק את המילים הטעונות בתוך הלב הגדול:

כאב, כעס, פגיעה, דמעות...

אפשר גם לכתוב בתוך הלב אמירות המתארות את תחושתו של הנפגע:

אני נעלב... למה הוא אומר לי את זה?... אני לא אשחק איתו יותר...

כעת הגיע הזמן לנקות את הלב.

הילד המייצג את **הפוגע** מגיע אל הלוח. הוא אוחז במטלית או ספוג מחיקה.

הילד מוחק מילה רעה אחת וכותב במקומה בלורד בצבע וורוד מילה אחרת טובה ומנחמת (סליחה, אני מצטער, לא אפגע בך שוב, זה לא היה בסדר, אני רואה שאתה עצוב).

נזוז עם החרוז

הפעילות הבאה מתבצעת בשני שלבים:

1. שלב ראשון: הקראה בכיתה

המורה מקריאה לילדים את השיר המצו"ב בדף הבא. השיר מתאר תהליך מיטיב של ילדה (מלמלה) המשתמשת במילים פוגענית ומחליפה את המילים בלקסיקון שלה למילים טובות ומקרבות.

הילדים משלימים את המילה החסרה על פי החרוז. (התשובה הנכונה כתובה בגופן מודגש).

אפשר להסתפק רק בשלב הראשון ולעבור למשימה הבאה.

2. שלב שני: דף עבודה - השלמה למלמלה

הילדים מקבלים את השיר (ללא המילים המודגשות. רק עם הקוים להשלמה באופן עצמאי:

דף עבודה - השלמה למלמלה

לפניכם השיר של מלמלה - נערת המילים הטובות.
השלימו את המילים החסרות בעזרת מילה המתחרזת
עם המילה שבסוף השורה הקודמת.
קשה? הפכו את הדף ומצאו את המילה החסרה.

בואו ביחד בזמר ושיר

ילדה נחמדה ביחד _____.
ואיך זה הולך? עם השיר פה נזוז,
בקול רם כולנו נשלים ת'_____!
ילדה קטנה ושמה מלמלה
נולדה יום אחד בהיר ו_____.
כשנולדה מלמלה היא הייתה חמודה,
פיה הקטנטן - לְדַבֵּר לא _____.
רק לצרוח צרחות, לפעמים גם לבכות,
בקיצור - ממש כמו כל ה_____.
מלמלה שלנו בת שנה היא כעת,
ומה היא למדה? לדבר ו_____.
זה היה כה עליז, זה היה כה מתוק,
וכולם נהנו מדיבור של _____,
היא אמרה: "סבא, סבתא", אמרה גם 'בקבוק',
וקיבלה מכולם נשיקה ו_____.
שמעו שמעו מה קרה בינתיים,
מלמלה הייתה כבר גדולה - בת _____,
ויחד איתה הפה גם גדל,
לדבר, לפטפט, לא יפסיק או _____.
אך כשמלמלה היתה בת שלוש,
התחיל להיות לכולם כאב _____,
ובגיל ארבע חמש וגם שש,
זה כבר היה ממש קשה ו _____,
כי לפתע פתאום, תופעה משונה,
אצל מלמלה, דבר מה _____.
במקום "תתחדש!", או "הכול בסדר!"
היא אמרה: "אוף!" או "תעוף מה_____!"
ובמקום: "צְיֵרְתָּ פשוט נהדר!"
היא רטנה: "מרגיז", "מעצבן", _____ !
ובמקום לפרגן: "כמה כיף, המורה!"
היא אמרה שוב ושוב: "זה איום _____!"
כשאח, אחות, בת או בן,
את מלמלה קצת - _____,
שֶׁכְּחָה היא את כל הכללים,
מהפה היא הוציאה _____ ---,
שעדיף לא לכתוב כאן מוּלָכֶם,
מילים חסרות יופי ו _____---,
אוי ואבוי:
קשה ועצוב עד דמעות,
כשאוזניים כך _____ - .
ואמא אמרה: "מלמלה, מה קרה?"
ואבא אמר: "זה איום _____!"
וסבא אמר: "מלמלה, זה עינוי!"
וסבתא אמרה: "צריך פה _____!"
אבא ואמא, סבא וסבתא,
שתקו כך ביחד, _____.
ומלמלה?
רק שתקה לה שתיקה,
זעופה, עצבנית, מלאת _____.
"ככה אני, ואין מה לעשות,
חבל על הזמן ואין מה _____,
אי אפשר לשנות, אין מקום לשיפור,
זו אני מלמלה, ונגמר _____!"
מה עושים?
מלמלה שלנו קיבלה החלטה,
רק מילים טובות היא תאמר מ-_____!
יש לה כוח שינוי לחולל,
וגם אם קשה - היא לא _____,
יש לה רצון, יש לה גם כוח,
היא אחראית! איך תוכל זאת _____?
תחשוב פעמיים לפני כל מילה,
תמחק צעקה, עלבון או _____,
ונגיד אם הביאו לה שוקו או טופי,
היא אמרה "תודה" או שָׁמְחָה "איזה _____ .
ואם, לדוגמה, מתנה היא קיבלה,
היא אמרה בשמחה: "זה מקסים! זה_____"
היא פיזרה לכולם מילים של עידוד,
ואמרה: "אגדי! מהממם! זה _____!"
אז כולנו נמחא לה כפיים!

דרוש, טל, ' ,ודולא ,ראוי ,ץרפל ,שחרש ,ראשון ,רבוקש ,תעש ,ורשכ ,רשומה ,ושאמ ,ופו ,דקפא ,שמיל.
ראשון ,טפוסל ,דקפא ,הלש ,ורוציש ,ראשונש ,ורוצי ,ורוצי ,' ,ודולא ,ושרל ,לאמ ,טמטרש ,טלל ,רקפוקפ ,ץרוטל ,דקוטעש ,עטאל ,ופוצ ,ץרפ.
JEWISH NATIONAL FUND

דף עבודה - השלמה למלמלה

לפניכם השיר של מלמלה - נערת המילים הטובות.
השלימו את המילים החסרות בעזרת מילה המתחרזת
עם המילה שבסוף השורה הקודמת.
קשה? הפכו את הדף ומצאו את המילה החסרה.

בואו ביחד בזמר ושיר

ילדה נחמדה ביחד **נכיר**,
ואיך זה הולך? עם השיר פה נזוז,
בקול רם כולנו נשלים ת' **חרוז!**
ילדה קטנה ושמה מלמלה
נולדה יום אחד בהיר ו**נפלא**.
כשנולדה מלמלה היא הייתה חמודה,
פיה הקטנטן - לְדַבֵּר לא יָדַע.
רק לצרוח צרחות, לפעמים גם לבכות,
בקיצור - ממש כמו כל ה**תינוקות**.
מלמלה שלנו בת שנה היא כעת,
ומה היא למדה? לדבר ו**לפטפט**.
זה היה כה עליז, זה היה כה מתוק,
וכולם נהנו מדיבור של **תינוק**,
היא אמרה: "סבא, סבתא", אמרה גם 'בקבוק',
וקיבלה מכולם נשיקה ו**חיבוק**.
שמעו שמעו מה קרה בינתיים,
מלמלה הייתה כבר גדולה - בת **שנתיים**,
ויחד איתה הפה גם גדל,
לדבר, לפטפט, לא יפסיק או **יחדל**.
אך כשמלמלה היתה בת שלוש,
התחיל להיות לכולם כאב **ראש**,
ובגיל ארבע חמש וגם שש,
זה כבר היה ממש קשה ו**מייאש**,
כי לפתע פתאום, תופעה משונה,
אצל מלמלה, דבר מה **השתנה**.
במקום "תתחדש!", או "הכול בסדר!"
היא אמרה: "אוף!" או "תעוף מה**חדר**!"
ובמקום: "צְיֵרְתָּ פשוט נהדר!"
היא רטנה: "מרגיז", "מעצבן", "**מכוער**"!
ובמקום לפרגן: "כמה כיף, המורה!"
היא אמרה שוב ושוב: "זה איום ו**נורא**!"
כשאח, אחות, בת או בן,
את מלמלה קצת - **עיצבן**,
שָׂכְחָה היא את כל הכללים,
מהפה היא הוציאה **מילים**---,
שעדיף לא לכתוב כאן מוּלָם,
מילים חסרות יופי ו**חן**---,
אוי ואבוי:
קשה ועצוב עד דמעות,
כשאוזניים כך **שומעות**-
ואמא אמרה: "מלמלה, מה קרה?"
ואבא אמר: "זה איום ו**נורא**!"
וסבא אמר: "מלמלה, זה עינוי!"
וסבתא אמרה: "צריך פה **שינוי**!"
אבא ואמא, סבא וסבתא,
שתקו כך ביחד, **בצוותא**.
ומלמלה?
רק שתקה לה שתיקה,
זעופה, עצבנית, מלאת **מועקה**.
"ככה אני, ואין מה לעשות,
חבל על הזמן ואין מה **לנסות**,
אי אפשר לשנות, אין מקום לשיפור,
זו אני מלמלה, ונגמר **הסיפור**!"
מה עושים?
מלמלה שלנו קיבלה החלטה,
רק מילים טובות היא תאמר מ-**עתה**!
יש לה כוח שינוי לחולל,
וגם אם קשה - היא לא **תיבהל**,
יש לה רצון, יש לה גם כוח,
היא אחראית! איך תוכל זאת **לשכוח**?
תחשוב פעמיים לפני כל מילה,
תמחק צעקה, עלבון או **קללה**,
ונגיד אם הביאו לה שוקו או טופי,
היא אמרה "תודה" או שָׁמְחָה "איזה **יופי**".
ואם, לדוגמה, מתנה היא קיבלה,
היא אמרה בשמחה: "זה מקסים! זה **נפלא**"
היא פיזרה לכולם מילים של עידוד,
ואמרה: "אגדי! מהמם! זה **חמוד**!"
אז כולנו נמחא לה כפיים!

דגל, שלג, חורף, מדרון, מזחלת, מזחלה, מזחלות, מדרון, חורף, שלג, דגל, אדום, סנפיר, דגים, הלך, מדרון, מזחלות, מזחלת, מדרון, חורף, שלג, דגל, אדום, סנפיר, דגים, הלך, מדרון, מזחלת, מזחלה, מזחלות, מדרון, חורף, שלג, דגל,
JEWISH NATIONAL FUND

מילים טובות לדותן

דותן שבע עלבונות ומילים פוגעות. נכתוב לו במקומם מילים טובות.
לפניכם תפזורת ריקה. כתבו בה חמש מילים טובות והשלימו את המשבצות הריקות באותיות תפל (אותיות חסרות משמעות).

